

VIRON KIELENUUDISTUS VAIKUTUSTENSA NÄKÖKULMASTA

Virve Raag *The effects of planned change on Estonian morphology.* Acta Universitatis Upsalensis, Studia Uralica Upsaliensia 29, Uppsala 1998. 156 s. ISBN 91-554-4204-8.

Toukokuussa 1998 tarkastettiin Upsalan yliopistossa Virve Raagin tohtorinväitöskirja *The effects of planned change on Estonian morphology*. Se on tietääkseni ensimmäinen tutkimus, jossa järjestelmällisesti analysoidaan Johannes Aavikin aloittaman ja johtaman, tämän vuosisadan ensi kymmeneen ajoittuvan kielen uudistuksen vaikutuksia viron kieleen. Tekijää on syytä onnitella tutkimuksensa aiheenvalinnasta.

Viron kielen uudistus oli monessa suhteessa ainutlaatuinen. Useimmat kielireformit ovat koskeneet sanastoa ja oikeinkirjoitusta, mutta viron kielen uudistus koski kielen kaikkia tasoja. Äänneoppiin ja oikeinkirjoitukseen se ei jättänyt pysyviä jälkiä, mutta sanastoa, morfologiaa ja syntaksia se muutti merkittävästi. Uudistus oli ainutlaatuinen myös siinä suhteessa, että sen ajoi läpi yksi innokas ja väsymätön uudistaja, Johannes Aavik. Hänen ohjenuoranaan taas ei ollut mikään kirjakieliteoria tai muu lingvistinen teoria, vaan vahva halu kultivoida viron kieltä ja ennen kaikkea kehittää siitä mahdollisimman kaunis. Historiallinen ajankohta oli kielen kehittämislle otollinen, oikeastaan vaatikin sitä: Viro itsenäistyi, ja uuden valtion kansalliskieltä odottivat uudet tehtävät.

Kielen uudistuksesta sinänsä on paljon kirjallisuutta. Aavik itse kirjoitti uterasti, kun hän muutaman vuosikymmenen ajan propagoi uudistusehdotuksiaan. Aavikin

omia julkaisuja Virve Raagin lähdeluettelossa on kolmattakymmentä. Utterasti kirjoittivat myös Aavikin arvostelijat ja vastustajat, samoin hänen kannattajansa. Jo 1919 Lauri Kettunen, joka tuolloin oli professorina Tarton yliopistossa, julkaisi viroksi laajan arvioivan katsauksen uudistusehdotuksista. Viime vuosikymmeninä Virossa on toimitettu Aavikin kunniaksi kaksi juhlaulkaisua (1971, 1993), jotka sisältävät kiinnostavaa tietoa sekä uudistuksesta että uudistajasta. Suomeksi kielen uudistusta ovat esitelleet ainakin Kettunen (1916, 1939), Julius Mägiste (1939) ja Paul Kokla (1982). Kansainvälinen lukijakunta on tutustunut siihen lähinnä Valter Taulin julkaisujen välityksellä.

Virve Raag tutkii morfologista tasoa. Hän on valinnut kohteekseen kolme sellaista nominintaivutuksen kategoriaa, joiden uudistamista Aavik itse piti keskeisenä: yksikön illatiivin, monikon ja superlatiivin. Monikon partitiivin hän tosin rajaa tehtävänsä ulkopuolelle (s. 94). Eräänlaisena sivujuonena tutkimuksessa kulkee sen seikan tarkkailu, miten onnistui monien kielimiesten kannattama ja Aavikinkin propagoima pyrkimys vähentää adpositiorakenteiden käyttöä yksinkertaisten sijamuotojen hyväksi.

Kirjan aloittaa katsaus kielenohjailun päämääriin ja keinoihin sekä sen sosiaaliin ja kulttuurisiin edellytyksiin. Esimerkkeinä kielireformeista toimivat Turkin,

Norjan, Unkarin ja Suomen kielen uudistukset. Raag painottaa yksilöiden merkitystä, joka useimmissa kielen uudistuksissa onkin ollut huomattava.

Toinen luku käsittelee viron kirjakielen kehitystä. Kirjoittaja luo taustaa 1600-luvulta alkaen, mutta enemmän painottuu ymmärrettävästi se nopean kehityksen kausi, joka alkoi Eesti Kirjameeste Seltsin perustamisesta 1872. Omissa alaluvuissaan esitellään ne kaksi monessa suhteessa vastakkaista pääsuuntausta, jotka ovat ohjanneet kirjaviron kehitystä 1900-luvulla, nimittäin kielensäätely ja kielen uudistus. (Käytän Paul Koklan käyttöön ottamaa termiä *kielensäätely* vastaamassa viron *keelekorraldus*- ja englannin *language regulation* -termejä.) Viron kehittäminen moderniksi kulttuurikieleksi oli molempien suuntausten yhteinen päämäärä, mutta käsitykset keinoista poikkesivat toisistaan.

Kielensäätelijät luottivat spontaaniin kehitykseen ja ohjailuun sanakirjojen ja kielioppien avulla. Tämän suuntauksen tunnetuin edustaja oli Johannes Voldemar Veski, joka jo 1912 julkaisi vihkosen *Eesti kirjakeele reeglid* ja josta sittemmin tuli *Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat* -teoksen päätoimittaja. Preskriptiivisistä sanakirjoista ja kaikkien painettavien julkaisujen kielentarkastuksesta tuli Viron kielikulttuurin luonteenomaisia piirteitä. Kielen uudistuksen keulakuva Aavik oli radikaali uudistaja. Hän näki kielessä inhimillisen toiminnan välineen, työkalun, jota on mahdollista ja pitääkin kehittää yhä paremmaksi. Tavoiteltavina kielen ominaisuuksina hän piti varsinkin tarkoituksenmukaisuutta, kauneutta ja kansallista omaperäisyyttä. Näihin päämääriin pääsemiseksi tuli tietoisia, suunniteltuja muutoksia panna toimeen kielen kaikilla tasoilla.

Tutkimusaineistonsa Virve Raag on koonnut sanomalehdistä, mitä ratkaisua hän perustelee 3. luvun alussa. Tutkimansa ajan-

jakson hän on jakanut kolmeen periodiin lähinnä poliittisen historian käännekohtien mukaan (1872–1918, 1918–1945, 1945–1991). Kutakin periodia edustaa kaksi vuotta: 1887 ja 1907, 1923 ja 1938, 1961 ja 1991. Juuri näiden vuosien valinta vaikuttaa perustellulta (ks. s. 51–52), mutta periodijaon hyödyllisyys jäi minulle epäselväksi. Kutakin vuotta voisi yhtä hyvin käsitellä omana yksikkönään; kielen uudistus puolestaan limittyy periodien I ja II kanssa (sen huippukautena pidetään tavallisesti vuosia 1912–1924). Kultakin vuodelta on poimittu järjestelmällinen aineisto tilaajamäärältään suurimmasta tallinnalaisesta ja tarttolaisesta lehdestä. Tarttoa edustaa koko ajan Postimees (tosin lehden nimi 1961 oli *Edasi*), mutta Tallinnassa levikkiyökkösenä on tutkittuina vuosina ollut kolme eri lehteä. Kultakin vuodelta kummastakin lehdestä on kustakin tutkittavasta morfologisesta kategoriasta poimittu tasakokoinen aineisto: 2 500 monikkomuotoa, 750 yks. illatiivia ja 225 superlatiivia (ks. tarkemmin s. 56). Aineisto mahdollistaa siis paitsi ajallisen myös kaupunkien välisen vertailun.

Tutkimuksen 4. luku »The analytic constructions» on omistettu adpositiorakenteille. Aavik piti niitä ikävinä germanismeina, varsinkin jos ne esiintyivät tiettyjen verbien rektiomuotoina, ja vaati niiden käytön vähentämistä ja yksinkertaisten sijamuotojen käyttöä. Luku sisältää historiallisen katsauksen ja kuvauksen käydystä keskustelusta, mutta havainnot kielimateriaalista esitetään illatiivia ja monikkoa koskevissa luvuissa.

Illatiivilla on itämerensuomalaisissa kielissä äänteellisen kehityksen vuoksi monia muotovariantteja. Kun muodot tiettyissä tapauksissa ovat langenneet yhteen esimerkiksi genetiivin tai partitiivin kanssa, on syntynyt sekundaareja päätteitä erottamaan illatiivia muista sijoista. Virossa on kaksi tällaista selventävää illatiivinpäätet-

tä, *sse* ja *de*. Taustaltaan pohjoisvirolainen *sse*-illatiivi on esiintynyt kirjavirossa alusta asti, ja siitä on ajan mittaan tullut eräänlainen perusillatiivi, joka voidaan muodostaa käytännöllisesti katsoen kaikista nomineista. *de*-illatiivi on ilmaantunut kirjakielen suhteellisen myöhään; se on ollut distribuutioltaan suppea ja kiistanalainenkin. Äännekehityksen tuottamia lyhyitä illatiivimuotoja oli käytetty kirjakielessä varsinkin sen alkuvaiheissa, mutta ne olivat sittemmin monista vartalotyypeistä syrjäytyneet. Aavik halusi elvyttää niiden käyttöä sekä historiallisista että esteettisistä syistä. Hän oli sitä mieltä, että äänneet *s* ja *d* (*t*) esiintyvät virossa liian tiheästi ja kuulostavat siksi rumilta. Niinpä tulee välttää päätteitä, joissa on *s* tai *d*. Lyhyillä illatiivimuodoilla taas oli hänen näkemyksensä mukaan monia etuja: ne olivat säännöllisesti kehittyneitä, aitoja ja kansanomaisia.

Vaikka Aavik ei esittänyt järjestelmällistä suunnitelmaa siitä, miten illatiivi eri sanatyypeistä tulisi muodostaa, hän saavutti menestystä. Lyhyitä muotoja hyväksyttiin entistä enemmän rinnakkaismuodoiksi oikeakielisyyssanakirjaan ja otettiin mukaan kielioppeihin. Lehtikielessä lyhyiden illatiivimuotojen osuus lisääntyi selvästi varsinkin vuosien 1923 ja 1938 välillä ja on pysynyt suurena. Lyhyet muodot ovat vallitsevina; joistakin sanatyypeistä ei nykyisin muunlaisia muotoja käytetäkään (ks. s. 89–90).

»Pitkien» ja »lyhyiden» illatiivien välille on myös syntynyt — ja pyritty keinoitekoisesti luomaankin — syntaktisen distribuution eroja (ks. s. 75–80). Viime vuosikymmeninä jotkut tutkijat ovat nähneet niissä jopa kaksi eri sijaa, illatiivin ja aditiivin (vir. *aditiiv*, *suunduv*). EKG ei kuitenkaan tällaista eroa tee. Sen mukaan illatiivin muotovariantin valinta riippuu sanan fonologis-derivatiivisesta rakenteesta, leksikaalisesta merkityksestä ja (siitä riippuvais-

ta) illatiivimuodon käyttötiheydestä. Lyhyen illatiivin käyttö vaihtelee idiolekteittain, eikä sille ole normatiivisessa kirjakielessäkään määritelty tarkkoja rajoja. (EKG I s. 56–57.)

Nominien monikon muodostuksessa viron tilanne on samantapainen kuin illatiivissa. Äänne muutokset ovat saaneet aikaan sen, että monikkovartalon asu perinteisessä *i*-monikossa vaihtelee suuresti eikä monikkofunktio enää ilmene selvästi. Monikossakin on syntynyt uusien, selventävien ilmaisukeinojen tarve. Uusia monikon tunnuksia ovat *si* (*se*) ja *de* (*te*). Jälkimmäistä käytetään laajalla pohjoisvirolaisella alueella, kun taas *i*-monikko eli vokaalimonikko on säilynyt etelä- ja koillismurteissa (ks. karttaa 1 s. 94). 1800-luvun mittaan *de*-monikosta oli tullut kirjaviron ensisijainen monikkotyyppi. Aavik totesi vuonna 1912, että vokaalimonikko on käynyt vieraaksi useimmille kielenpuhujille ja esiintyy vain kivettyneissä ilmauksissa, ja ryhtyi propagoimaan sen käyttöä. Perustelut olivat samoja kuin illatiivinkin uudistamisessa, kielen sointuisuus ja »rumien» äänneiden välttäminen ylimpänä johtotähtenä. Tavoitteenakaan ei kuitenkaan ollut kokonaan syrjäyttää *de*-monikkoa, vaan lisätä vokaalimonikon käyttöä joissakin sanatyypeissä ja joissakin tyyllilajeissa. Vokaalimonikko sopi Aavikin mielestä erityisen hyvin kaunokirjalliseen tyyliin, varsinkin runouteen.

Vokaalimonikon käytön lisääminen saavutti vastakaikua sellaistenkin kielimiesten keskuudessa, jotka muuten eivät olleet Aavikin kannattajia. Eesti Kirjanduse Selts otti pyrkimykseen myönteisen kannan 1920, minkä johdosta vokaalimonikot pääsivät Veskin oikeakielisyyssanakirjaan ja Elmar Muukin kielioppiin. Ne ovat siitä pitäen olleet mukana niin oikeakielisyyssanakirjoissa kuin kielioppeissakin. Aavik joutui myöhemmin toteamaan, että uudistus oli mennyt pitemmälle kuin hän oli tarkoitta-

nutkaan. 30-luvulla hän eri yhteyksissä varoitteli mielestään epäsuotavien vokaalimonikkomuotojen käytöstä. Virve Raagin analyysi osoittaa, että vokaalimonikon osuus lehtikielen monikkumuodoista kasvoi varsinkin vuosien 1923 ja 1938 välillä mutta on sittemmin selvästi pienentynyt. Koko tutkimusperiodin ajan *de*-monikko on säilyttänyt asemansa ensisijaisena monikkotyypinä. Aikatasolla III käytetään vokaalimonikkoa produktiivisesti lähinnä vain muutamissa johdettujen nominien ryhmissä (ks. esim. kuviota 9 s. 116).

Synteettinen superlatiivi toi viroon jotakin mitä kielessä ennestään ei ollut. Vanhastaan virossa oli superlatiivista merkitystä ilmaistu komparatiivimuodolla tai komparatiivimuodolla *kõik*-pronominin kanssa (*suurem; kõige suurem, kõigist suurem*). Aavik ei kuitenkaan ollut ensimmäinen, joka ehdotti synteettisen superlatiivin käyttöönottoa. Karl August Hermann oli kieliopissaan (1884) ilmaissut käsityksen, että virossa oli muinoin ollut erityinen superlatiivimuoto, ja ehdottanut sen elvyttämistä. Aavik otti mallia Suomesta mutta katsoi silti, että kyseessä oli vanhan muodon elvyttäminen. Niinpä hän 1915 perusteli synteettisen superlatiivin paremmuutta paitsi esteettisyydellä ja tarkoituksenmukaisuudella myös historiallisella aitoudella. Esteettisyys syntyi tässä tapauksessa siitä, että synteettisen superlatiivin diftongit olivat omiaan lisäämään kielen sointuisuutta.

Tämä Aavikin ehdotus herätti jyrkkää kritiikkiä sekä omana aikanaan että myöhemmin, ei vähiten synteettisen superlatiivin epävirolaisuuden ja sen muodostamiseen liittyvien ongelmien vuoksi. Vähitellen muoto on kuitenkin raivannut tiensä rinnakkaismuodoksi kirjakieleen. Kettunen (1919) piti ehdotusta rohkeana, jopa mielikuvituksellisena, mutta kuitenkin varauksellisesti hyväksyttävänä. Aavikin kannattaja Oskar Loorits otti synteettiset superla-

tiivimuodot rinnakkaismuodoiksi kielioppiinsa (1923). Uutuuden menestyksen ratkaisi lopullisesti se, että Eesti Kirjanduse Seltsin kielivaliokunta vahvisti vuonna 1926 synteettisen superlatiivin muodostussäännöt. Siitä lähtien kieliopillisessa kirjallisuudessa on analyyttisen *kõige*-superlatiivin rinnalla mainittu ainakin rajallisesti mahdollisena synteettinenkin superlatiivi.

Lehtikielessä synteettisen superlatiivin osuus kasvoi räjähdysmäisesti vuosien 1923 ja 1938 välillä ja on — joistakin vaihteluista huolimatta — pysynyt suurena (ks. kuvioita 10 ja 11 s. 128 ja 129). Tuoreimmasakin otoksessa synteettinen superlatiivi on selvästi yleisin tapa ilmaista superlatiivisuutta. Sen suhteelliseen osuuteen vaikuttaa se, että joistakin suurtaajuisista adjektiiveista käytetään melko säännöllisesti synteettisiä muotoja. Raag arveleekin aiheellisesti, että muodot ovat leksikaalistuneita. Joistakin adjektiiveista taas käytetään lähes säännöllisesti analyyttistä superlatiivia.

Adpositiorakenteiden vertaaminen sijamuotoihin on Raagin tutkimuksen sivujuoni, joka ei oikein ota sopiakseen sen puitteisiin. Illatiivi ja monikko ovat virossa — kuten suomessakin — selviä morfosemanttisia luokkia, ja Raag tutkii niissä ilmenevää allomorfien vaihtelua. Superlatiivisuus on semanttinen funktio, jota virossa voidaan ilmaista joko analyyttisesti tai synteettisesti. Kaikissa näissä tapauksissa rakenteet, joita Raag vertaa keskenään, ovat funktionaalisesti vertailukelpoisia. Mutta kun adpositiorakenteita verrataan sijamuotoihin, ei virossa sen enempää kuin suomessakaan useinkaan näin ole laita. Adpositiorakenteet ja sijamuodot ovat harvoin siinä mielessä synonyymisia, että toinen milloin tahansa voitaisiin korvata toisella. Viron osalta tämän ovat panneet merkille esimerkiksi Huno Rätsep ja EKG, joita Raag referoi sivulla 59. Hän itse on kuitenkin ottanut lähtökohdakseen sen perinteisen virolaisen

näkemyksen, että adpositiorakenteet ja sijamuodot ovat synonyymisia, vaihtoehtoisia ilmaisukeinoja.

Niinpä illatiiviaineiston analyysissä on mukana luokka »analyyttinen yksikön illatiivi». Sivulla 64 mainitaan, että illatiivin funktiota ilmaistaan muun muassa postpositioilla *hulka*, *kätte*, *sekka* ja *sisse*. On kuitenkin selvää, että kaikki näiden postpositioiden esiintymät eivät ole illatiivin vaihtoehtoja, niin illatiivimuotoisia kuin itse postpositiot ovatkin. Raag toteaa kyllä sivulla 26, että hän on ottanut adpositiorakenteet mukaan aineistoon vain silloin, kun ne ovat korvattavissa adverbiaalisessa sijassa olevalla nominilla. Epäselväksi kuitenkin jää, miten korvattavuus on testattu. Erityisesti minua hämmensi kategoria »analyyttinen monikko». Kun ensi kerran kohtasin sen sivulla 26, en voinut keksiä, mitä se sisältäisi. Vastaus löytyy sivulta 104 alkavasta jaksosta: analyyttisellä monikolla tarkoitetaan yksinkertaisesti postpositiorakenteita, joissa postpositio liittyy nominin monikon genetiiviin. Kaasusfunktioita siis ehkä ilmaistaan analyttisesti, mutta monikkoa ilmaistaan yksiselitteisen synteettisesti.

Tutkimuksen dispositiossa voi poikkeamisena johdonmukaisuuden tieltä pitää sitä, että nimitys »pääteetön yksikön illatiivi» omistetaan vain sille päätteettömän illatiivin variantille, jossa ei tapahdu geminaatioita. Toista varianttia nimitetään »geminaattailatiiviksi». Tässä voisi varmasti löytää useammankinlaisia terminologisia ratkaisuja. Yksi mahdollisuus olisi ymmärtää »pääteetön yksikön illatiivi» yläkategoriaksi, joka jakautuu kahteen alakategoriaan. Tämän yhteyden oivaltaminen olisi todennäköisesti parantanut myös illatiivityyppien historian käsittelyä.

Virve Raag on nähnyt tarpeelliseksi esittää jokaisesta tutkimastaan morfologisesta kategoriasta historiallisen katsauksen. Katsaukset alkavat kaukaa, jopa uralilais-

ta kantakielestä asti. Niistä jää vaikutelma, että kirjoittaja liikkuu hieman vieraalla maaperällä ja turvautuu osittain sattumanvaraisiin lähteisiin. Lähteiden käytössäkin on paikoin toivomisen varaa. Kun tutkitaan kirjaviron kehitystä tällä vuosisadalla, olisi ehkä riittänyt tarkasteltavien ilmiöiden virolaisen tai enintään itämerensuomalaisen taustan hahmottelu. Nyt jäin monin kohdin kaipaamaan tarkempia tietoja viron murteista, varsinkin kun Aavik perusteli uudistusehdotuksiaan myös niiden »aitoudella» ja »kansanomaisuudella». Esimerkiksi geminaattailatiivin tausta jää kokonaan hämärän peittoon.

Itse päähenkilöstä Johannes Aavikista todetaan, että hän kielenuudistuksen alkaessa 1912 oli »a young student from the island Saaremaa» (s. 25). Todellisuudessa hän oli silloin 32-vuotias ranskan kielen opettaja, joka oli suorittanut opettajantutkinnon Pietarissa ja valmistunut filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta. Helsingissä hän oli opiskellut 1906–1910. Hän oli erinomaisesti perehtynyt suomalaiseen kirjallisuuteen, ja nähtävästi juuri tuonaikaisen kirjallisuuden ja kirjallisuuskielen korkea taso sai hänet näkemään suomen kielessä ihanteen tai mallin viron kehittämiseksi (ks. Pulkkinen 1993: 115). Ranskan rinnalla suomi edusti Aavikille kehittyntä, vivahteikasta ja kultivoitunutta kieltä. Kun suomi lisäksi oli läheinen sukukieli, siitä Aavikin mielestä sopi lainata viroon paitsi sanoja myös kieliopillisia rakenteita. Varsinainen kansallisromantiikka ei liene Aavikin ajattelussa olennainen juonne (vrt. s. 23).

Suomen kielen tietoista kehittämistä Raag käsittelee lyhyesti yhtenä esimerkkinä kielenuudistuksista. Lähteiden valinta ei tässäkään ehkä ole osunut aivan kohdalleen. Suomen kielen uudistus ajoittuu noin puoli vuosisataa liian myöhäiseksi, kun sen sanotaan alkaneen 1800-luvun lopussa (s. 24).

Henkilöt, joita suomen kielen kehittelyn kiintopisteiksi mainitaan, eivät ole samoja, joita itse olemme tottuneet pitämään kirjakielimme historian merkkihenkilöinä.

Huomautukseni kohdistuvat seikkoihin, jotka Virve Raagin tutkimuksen pääjuonen kannalta ovat toissijaisia. Itse morfologisten uudistusten lähtökohtien, esittämisen ja toteutumisen analyysi on luotettavaa, hyvin dokumentoitua tutkimusta. Väitöskirjan päätösluvussa Raag kokoaa langat taitavasti ja tulkitsee havaintojaan sekä kielitieteen että Viron historian kannalta.

Johannes Aavik toimi oikeastaan täysin vastoin niitä tendenssejä, joita viron kirjakielissä ja sen tietoisessa kehittämisessä oli näkyvissä ennen hänen astumistaan areenalle. Vuosisadan vaihteessa päätevarianttien määrä kirjaviron taivutusmorfologiasa oli pienenemään päin, kieli oli yhtenäistymässä. Eesti Kirjameeste Selts oli asettanut tavoitteekseen yhtenäisen ja vakiintuneen kirjakielen, jota oli omiaan edistämään myös Hermannin *Eesti keele Grammatik* (1884). Spontaanisti olivat yleistymässä agglutinatiiviset ja analyttiset rakenteet. Aavik puolestaan uskoi, että vaihtoehtoisten muotojen runsaus edistää kielen ilmaiskykyä ja kauneutta, ja propagoi sellaisia. Hän suosi fleksiomuotoja agglutinatiivisten sijasta (illatiivi, monikko) ja synteettisiä rakenteita analyttisten sijasta (superlatiivi; sijamuodot versus adpositiorakenteet). Miten hän saattoi onnistua pyrkimyksissään?

Tallinnan ja Tarton aineistojen vertailu osoittaa, että uudennokset yleensä omaksuttiin tallinnalaiseen lehteen nopeammin kuin tarttolaiseen. Tämä tukee sitä useiden aikaisempien tutkijoiden havaintoa, että poliittiset keskuksat ovat kielellistenkin innovaatioiden keskuksia. Tosin *Postimees*-lehden vastahankaisuuteen on voinut vaikuttaa sellainenkin aivan erityinen syy, että lehden pitkäaikainen päätoimittaja Jaan Tõnisson

kuului kielenuudistuksen vastustajiin.

Virve Raag todistelee vakuuttavasti, että kielenuudistus saattoi menestyä, koska se sai apua kielensäätelystä. Morfologian uudennokset levisivät käyttöön sitä mukaa kuin niitä otettiin rinnakkaismuodoiksi oikeakielisyys-sanakirjoihin. Oikeakielisyys-sanakirjat vieläpä laajensivat uudennosten esiintymisalaa: niissä pyrittiin sanatyypin yhdenmukaiseen taivutukseen, vaikka Aavikin ehdotukset joskus koskivat vain suppeaa sanaryhmää, jopa yksittäistä sanaa. Oikeakielisyys-sanakirjat saivat arvaamattoman merkityksen siitä syystä, että painotuotteiden kielentarkastajat pitivät niitä lakikirjanaan. Ei ole sattuma, että uudistusten toteutuminen näkyy Raagin aineistossa selvästi vuoden 1938 otoksessa: *Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat* oli valmistunut edellisenä vuonna, ja Elmar Muukin *Väike õigekeelsus-sõnaraamat* oli ehtinyt vaikuttaa useita vuosia.

Aavikia auttoi menestykseen historiallinen tilanne, jossa hänen tavoitteensa olivat sopusoinnussa yhteiskunnan yleisten tavoitteiden kanssa. Vuosisadan alussa kieli oli Virossa kuten Suomessakin keskeinen kansallinen symboli. Kun Viro 1918 itsenäistyi, viron kieli sai hoidettavakseen kaikki valtion viralliselle kielelle kuuluvat tehtävät, mikä vaati kielen kehittelyä. Nuorelle valtiolle oma kehittynyt, kultivoitunut kieli oli myös tärkeä identiteettitekijä ja kansallisen ylpeyden aihe. Toisaalta perinteisen kirjakielen muuttamiseen suhtauduttiin ennakkoluulottomasti, koska kirjakielen traditio oli heiveröinen ja sitä olivat suurelta osin pitäneet yllä oppineet, joiden äidinkieli ei ollut viro. Kirjakielissä nähtiin yleisesti olevan paljon korjattavaa. ■

PÄIVI RINTALA

Fennicum, Henrikinkatu 3,

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: paivi.rintala@utu.fi

LÄHTEET

- EKG I = Eesti keele grammatika I. Morfoologia. Sõnamoodustus. Trükki toimetanud Mati Erelt peatoimetajana, Tiiu Erelt, Henn Saari ja Ülle Viks. Tallinn 1995.
- Keelereform ja raamat. Koostanud ja toimetanud Helgi Vihma. Eesti Rahvusraamatukogu toimetised 3. Tallinn 1993.
- KETTUNEN, LAURI 1916: Viron kirjakielen uudistus. – Suomalainen Suomi 1 s. 95–107.
- 1919: Arvustavad märkused keeleuudendusnõuete puhul. Tartu.
- 1939: Kirjakielen suur-uudistus Eestissä. – Suomalainen Suomi s. 123–129.
- KOKLA, PAUL 1982: Kielen uudistus ja kielen säätely viron kirjakielen kehittämismalleina. – Sananjalka 24 s. 83–95.
- MÄGISTE, J. 1939: Viron kielen uudistuksesta. – Virittäjä 43 s. 361–371.
- PULKKINEN, PAAVO 1993: Soome keel ja keelearendus Aaviku Soome-perioodi ajal. – Keelereform ja raamat s. 113–115.
- Üheksa aastakümnet. Pühendusteos Johannes Aavikule. Koostanud Helgi Vihma ja Karl Mihkla. Tallinn 1971.

LÄTTILÄIS-VIROLAISIA KIELISUHTEITA

Lembit Vaba *Uurimusi läti-eesti keelesuhetest*. Eesti Keele Instituut & Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tallinn & Tampere 1997. 547 s. + 22 karttaa. ISBN 9985-851-52-8.

Lembit Vaban väitöskirjan aiheena ovat latvian eli lätin kielen ja viron kielen väliset kosketukset. Siinä käsitellään 370 varsinaiseen viron kieleen ja 775 Latviasa sijainneisiin viron kielisaarekkeisiin (leivu ja lutsi) tullutta, etupäässä nuorta lättiläistä lainasanaa. Aluksi esitetään katsaukset tutkimuksen metodeihin, lähteisiin, aineiston esittämisen periaatteisiin, varhaisempiin tällaisia kielikontakteja käsitteleviin töihin, kyseisten kontaktien muodostumisen historiaan sekä tutkittaviin kielisäarekkeihin ja niiden tutkimiseen (erityisesti F. J. Wiedemannin merkitykseen). Sana-artikkeleita seuraa 110-sivuinen lainasanojen foneettinen, morfologinen ja semanttinen analyysi. Kirjan tähän osaan on viitauksia sana-artikkeleissa. Samaan yhteyteen kuuluvat myös lätin kautta tulleiden

saksalaislainojen sekä sanojen levikin ja iän tarkastelu. Monet sana-artikkeleista perustuvat tekijän aikaisemmin julkaisemiin erillisiin tutkimuksiin, ja parhaat niistä kelpaisivat sellaisinaan julkaistaviksi itsenäisinä tieteellisinä tutkielminakin, kuten esimerkiksi sanojen *iroots* 'viikate' ja *kauss* 'vati' kaksisivuiset tarkastelut.

Kirjan rakennetta voi pitää hyvin onnistuneena, mutta on myös joitakin puutteita. Onnistunut ei ole se ratkaisu, että kirjassa ei ole painettua tiivistelmää. Kirjan tekstiosassa esiintyy joitakin sellaisia lähteitä, joita ei ole kirjan lopun kirjallisuusluettelossa, esim. s. 175 s.v. *puur* mainitaan eräs tällainen Hella Keemin tutkimus ja s. 245 s.v. *vääs* Arnold Kaskin tutkielma. Mainitsemattomien joukossa on jopa sellaisia teoksia, joihin on viitattu useammin kuin